The Byelorussian Times
ЧАС
Двумоўны беларускі часапіс у З.Ш.А.
No.27, Vol.5, USPS 345-170 September 1980 9-06 Parsons Blvd., Flushing, N.Y. 11357 Price $1.00

CONFERENCE ON THE DECOLONIZATION OF THE SOVIET RUSSIAN EMPIRE - USSR

Conference demands dismemberment of the USSR and asks the United Nations General Assembly to act in this matter,
Discusses U.S. policies of playing with the Russian nationality and censorship of the U.S. foreign broadcasts.

A second Conference on the Decolonization of the Soviet Russian Empire sponsored by an ad hoc committee consisting of World Councils of Byelorussians, Ukrainians, Turkestanians and the three Baltic States, was held on October 23, 1980, at the Ukrainian Institute of America in New York City.

As in the first Conference, held in New York City on Nov. 22, 1978, (see BYELORUSSIAN TIMES No.16-17) a memorandum on the decolonization of the USSR was prepared for submission to all members of the United Nations 35-th General Assembly. This 24 page memorandum asks each member state to help implement with respect to the USSR a series of procedures promulgated by the United Nations that provide a legal framework for the process of decolonization. The United Nations General Assembly was again asked to implement these procedures which were so effectively applied to the African, Central American and South Asian colonial territories in order to achieve peacefully freedom and independence for all non-Russian nations forcibly incorporated into the Soviet-Russian empire, the Soviet Union.

Below the BYELORUSSIAN TIMES reprints only the first and last parts of the memorandum containing the introduction and a list of the signatories. Other parts deal with the U.N. Instruments of Decolonization, the destruction of national independence by Soviet Russia in conquered lands, puppet Union Republics, the blight of russification, religious persecutions, and case histories in each of the six occupied countries.

In addition, the Conference featured three prominent speakers who addressed the question of the decolonization of the USSR and related matters stressing the U.S. role and its attitude toward the USSR and its nationalities.

STRINGENT CENSORSHIP IN THE U.S. FOREIGN RADIO BROADCASTS

The first speaker was the Hon. Frank Shakespeare, former Director of the U.S. Information Agency (which operates the "Voice of America") and present President of RKO General, who spoke on the "communications revolution" and explained the U.S. Government's policy on radio broadcasts to the USSR via "Voice of America". According to Mr. Shakespeare: (1) "it is inappropriate for the U.S. broadcasts to rile or arouse the nationalities within the USSR because of detente", (2) "we do not want to foment trouble within the USSR", and, (3) "we never attack anything within the USSR nor mention the captive nations." What remains then is the weather forecast, news and cultural programs.

Mr. Shakespeare evaded Dr. Horoshko's question of whether it is true that the "Voice of America" stubbornly refuses implementing the the Byelorussian-language broadcasts because to do so would mean to rile and anger the Soviet Russian government and it would be contrary to detente.

U.S. IS PLAYING WITH THE RUSSIAN NATIONALITY

The second speaker was Prof. Richard Pipes of Harvard University who noted that in the U.S. Government there is a deeply rooted conviction that the Russian people are our (American) allies and that it is only the Russian government that we dislike. Accordingly, the U.S. Government and the State Department "don't want to get the Russian people mad at us" because in case of a change of the government in the USSR "we want the Russian people, as the largest minority in the USSR, to be on our side." However, since nearly all Russians are big-nation chauvinists, "not to get them mad" means not to talk about freedom for Byelorussia, Ukraina, Armenia, etc., and this is exactly what the U.S. Government is doing. The average American and many American officials even do not know the difference between the USSR and Russia. In accordance with this policy of playing with the Russian nationality, the U.S. Government-sponsored broadcasts by "Voice of America" and "Radio Liberty" are "insipid" and "don't say anything". As far as he is concerned, Prof. Pipes favors stronger broadcasts and does not care if such action would "interfere in the internal affairs of the Soviet state" since the "Soviets interfere in our affairs constantly".

In conclusion Prof. Pipes noted that the Russian colonial oppression oppresses the Russian people as well for "no neople who oppress others can be free themselves". "It is for their own good, as well as for ours, that we must fight the Russian colonial mentality and try to prsuade them let go of that empire", he said.

The third speaker was Prof. Andrew Ehrenkreutz from University of Michigan who addressed the question of the decolonization of the USSR from from the Polish point of view. According to Prof. Ehrenkreutz, while most Poles are sympathetic to the idea of the decolonization of the USSR and some even have colonial aspirations of their own, yet they will not actively participate in this process because of Poland's precarious position and vulnerability to Moscow's wrath.

(continued on page 8)

Russian Imperialism and not Communism is our Primary Enemy

It is common to hear and read speeches condemning Communism as the evil responsible for the bondage of the Captive Nations and the problems of East-West relations. It is also common to hear vague references to the Communists without specifying exactly who these people are. The term "Soviet" also enjoys considerable vagueness and both of these terms serve to camouflage the national identity of that aggressor-state, Russia, against whom the Captive Nations are struggling.

In recent years a segment of the Russian emigrés in the free world has been active publicizing its version of history whereby Russia, too, is somehow dominated by aliens, the so-called Communists and Soviets. This approach would be analogous to a U.S. citizen's contention that for the past four years Americans have been dominated by the Democrats and that the Democratic Party is some alien entity. These Russian emigrés, known as the Russian big-nation chauvinists, would very much like to perpetuate the present-day Russian empire but under a different name, neither Communist nor Soviet – names with which they do not wish to be associated. However a Russian empire under a different name and with a different government is still an empire and only a total dismemberment of this empire is acceptable to the Captive Nations.

Communism is not a nationality which pertains to any particular people, but an ideology with a declining number of converts. It would, in fact, be extremely difficult at this time to find a significant number of adherents of this ideology. Those who claim to be Communists do so mainly for their own personal gains. Members of the Russian government in Moscow, although they claim to be Communists, are, in fact, "Communists" only to the extent that the party is maintaining them in the position of leadership in the contemporary Russian empire.

It was not ideology, Communist or any other kind, that built this empire, but simply Russian colonial expansion. While some so-called anti-Communists devote their main efforts attacking this ideology, regretably they are not very effective because they miss the essence of the evil facing us, namely Russian imperialism and colonialism. If it were not for the military power of the Russian empire and if that empire, the Soviet Union, were destroyed, the Moscow-backed Communist regimes in other countries around the world would cease to exist.

Let us therefore direct our efforts and resources directly against that aggressor-state which is responsible for the bondage of the Captive Nations, namely Russia and its insatiable imperial and colonial aspirations. Let us not be blinded by mere words, labels and misused terminology which can lead us astray fighting a declining ideology and permitting that aggressor-state, Russia, to hide behind a cloak of "international Communism". Russian imperialism and not Communism is our primary enemy and this is what we must fight.

TURMOIL IN THE BYELORUSSIAN AUTOCEPHALIC ORTHODOX CHURCH

St. Mary of Zyrovicy Litigation

On October 14, 1980, a trial was held in the Superior Court of New Jersey, New Brunswick, to decide who is the properly appointed priest of St. Mary of Zyrovicy parish of the Byelorussian Autocephalic Orthodox Church (BAOC) in Highland Park, New Jersey. What began as a simple question of appointment of a priest by a bishop ended in a dispute among hierarchs of the BAOC, a matter in which the civil court did not wish to impose its judgement.

St. Mart of Zyrovicy is a parish of the American Diocese of the BAOC, under the jurisdiction of Metropolitan Andrew. On February 25, 1980, Metropolitan Andrew, who is also the governing bishop of the American Diocese, dismissed Rev. Alexander Janowski as parish priest and appointed Rev. John Brucky in his place. Mr. Victor Losik, who was re-elected as president of the parish council on February 3, 1980, was certified by Metropolitan Andrew shortly thereafter.

Apparently some persons were dissatisfied with the change of priests, and a special parish meeting was held at St. Mary's on May 4, 1980, at which a certain resolution was adopted and forwarded to Archbishop Mikalay in Toronto. At the same time Mr. Losik was ousted as president of the parish council and Mr. Dubiago voted in. The authority of a special meeting without proper notice was disputed at the trial.

By letter dated May 9, 1980, Archbishop Mikalay informed the parish council of St. Mary of Zyrovicy that as of May 9, 1980, the parish "is under my care until clarification of the misunderstandings which arose among the parishioners of said parish." Furtheremore, Archbishop Mikalay instructed Rev. Janowski to continue as rector and forbade Rev. Brucky from conducting services at St. Mary's.

Upon receipt and publication of Archbishop Mikalay's letter taking over the parish of another bishop in a neighboring diocese, Rev. Janowski refused to obey his governing bishop, Metropolitan Andrew, by acceding his post to Rev. Brucky. At that point, in order to comply with the Metropolitan's directive, Rev. Brucky and Mr. Losik commenced the civil court action to enjoin any interference in the performance of religious services at St. Mary of Zyrovicy parish by the duly appointed parish priest—Rev. Brucky.

The court papers indicate that there were several attempts to induce Metropolitan Andrew to alter his decision. According to an afidavid of Vasil Rusak, secretary of the parish council of St. Mary of Zyrovicy, sworn to August 12, 1980, Mssrs. Rusak, Azarko and Dubiago along with Rev. Janowski visited Metropolitan Andrew on June 14 and 15, 1980, with several requests including one to convene the Council of the BAOC (an administrative body in the Church) for the "appointment of a court to resolve the issue concerning disputes between a bishop and members of the parish and/or priest." The Metropolitan refused to convene the council since it nor any ecclesiastical court has any jurisdiction pursuant to the constitution or "Statute" of the BAOC over matters concerning a bishop's appointment or removal of a parish priest.

It further appears from the record that on July 5, 1980, a meeting of the chairmen of five parish councils purportedly was held in Cleveland where a resolution was prepared to the Council of Bishops requesting the Council to retain Rev. Janowski in his position and in language which had a ring of threat:

> "to bring in this manner, the fact to the attention of the Most Reverend Council of Bishops of BAOC, that if the above listed proposals are ignored, we will be forced to take more forceful means to find a way out of the present difficult situation of the BAOC."

The signatories included Ginadi Dubiago, St. Mary of Zyrovicy, Highland Park; Konstantin Kalosha, Cleveland; Joseph Sazyc, Detroit; Alexander Mickievic, Brooklyn; and Valerian Nowicki, Toronto.

The parish council presidents' attempt to dictate to the hierarchy policy on issues involving purely ecclesiastical and church discipline matters which are solely within the competence of the hierarchy were, of course, ignored. In fact, it is uncertain whether the presidents of these parish councils were even empowered by their councils to take such action. Mr. Mickievic was criticized by his own parish council members in Brooklyn for having failed to consult with the council before undertaking unauthorized actions in a corporate capacity, which at best could be described as an expression of personal preference.

With this background the trial commenced before Judge Richard S. Cohen. Valentine N. Horoshko, a New York City attorney and counsel to the Consistory of the BAOC, testified as plaintiffs' expert witness on matters involving the authority of a bishop to appoint or to dismiss priests. According to Mr. Horoshko, the Statute of the BAOC empowers a governing bishop to appoint or dismiss parish priests and that under the present arrangement in the BAOC there is no practical appeal from such a decision. The bishop's authority is also well stated in the canons as Mr. Horoshko indicated by reading into the record excerpts of testimony given by Archbishop Mikalay in 1968 as an expert witness in behalf of St. Cyril's of Turov Cathedral and Archbishop Vasili against Rev. Obremski and certain parish council members who refused to recognoze the bishop's authority and dismissal of a parish priest. From the transcript of the 1968 trial Archbishop Mikalay stated that the authority of the bishop in matters involving parish priests is supreme.

On behalf of the defendants, Vasil Rusak testified as an expert witness to the effect that there were still appeals which were available, such as the convening of an ecclesiastical court which could decide the present controversy under canon law. A number of canons were submitted but Judge Cohen appeared hesitant in accepting or at least basing his decision on canon law.

Mertopolitan Andrew

Archbishop Mikalay

Defendants produced on the day of trial another letter from Archbishop Mikalay, dated October 12, 1980, and issued from Detroit, Michigan, that Archbishop Mikalay came to the conclusion that Metropolitan Andrew was unable to discharge his duties as was evidenced by his permitting the situation to get out of hand and therefore, he, Mikalay, assumed Metropolitan Andrew's duties as Primate. As part of assuming the new duties, Archbishop Mikalay reinstated Rev. Janowski as parish priest of St. Mary of Zyrovicy and dismissed Rev. Brucky for his alleged violations of certain canons for commencing this civil action.

Judge Cohen accepted the Archbishop's letter with some reservation and skepticism since the Statute provides in Section 12 that "No Bishop has any right of leadership in the Diocese of another Bishop unless the latter has explicitly asked for help." In this instance Archbishop Mikalay apparently took it upon himself to decide that Metropolitan Andrew required assistance in his own diocese.

Upon questioning by Judge Cohen, Rev. Janowski's counsel conceded to the court that Metropolitan Andrew had the authority to remove Rev. Janowski, but since Archbishop Mikalay decided that Metropolitan Andrew was incapable of performing his duties and took over the parish of St. Mary of Zyrovicy, and reappointed Rev. Janowski, the civil court should not, in fact, could not interfere. The plaintiffs contested the authority of Archbishop Mikalay to impose himself into the diocese of another bishop in contravention of the Statute of the BAOC and canon law.

Judge Cohen reserved decision.

In its decision the court cited the authority of a governing bishop of a diocese to appoint and remove parish priests. The court stressed that the Constitution requires civil courts to accept the decisions of final religious authority regarding doctrine and discipline. It appears, however, that the real problem which prevented the court from deciding the case was the hierarchial dispute which arose when Archbishop Mikalay took over some of Metropolitan Andrew's parishes. As the court stated:

> "Another matter raised by the defendants is that Archbishop Mikalay has declared Metropolitan Andrew unable to discharge his duties, has acted to supercede him in his diocesan duties and has accepted the applications of three of the of the six American parishes of BAOC, including Saint Mary's of Zyrovicy, to transfer to his diocese. The proofs of some of these developments were informal. The Archbishop's authority to so act is totally disputed by the paintiffs and is unclear to the court.
>
> "The total picture is this. The finality of the governing Bishop's decisions is in some doubt. Efforts toward appeal have been made. The stability of the hierarchy is under challenge. The second ranking ecclesiastical officer of BAOC has acted, in effect, to oust the Primate from office for inability to discharge his duties. It is impossible to say how the landscape will appear after the dust settles. In these circumstances, the plaintiffs' right to relief is far from clear.
>
> "It is based on determinations that may or may not be final and may or may not represent continuing hierarchial authority."

Consequently the court refused to act at this time.

(continued on page 3)

Ад РЭДАКЦЫІ

Прадаецца камплект газэтаў „Беларускі ЧАС", нумары 1—22 уключаючыя першыя 4 тамы. Цана 33 амэрыканскія даляры.

ДА НАШЫХ ЧЫТАЧОЎ

На просьбу многіх нашых чытачоў і людей якія хочуць ведаць прычыны непаразуменьняў у БАПЦ і справы царкоўных судоў, „Беларускі ЧАС" друкуе два артыкулы ў гэтых справах на ангельскай мове.

(continued from page 2)

Commentary on the Litigation

In view of the wide public interest generated by the rapidly escalating events in the Byelorussian Autocephalic Orthodox Church, the "Byelorussian Times" includes a commentary on this subject by Valentine N. Horoshko, a New York City attorney, counsel to the Consistory of the Byelorussian Autocephalic Orthodox Church and an authority on church litigation.

* * *

With the advent of the present dispute between the two hierarchs of the Byelorussian Autocephalic Orthodox Church (BAOC) and the strong possibility of a schism in the Church, it may be opportune to consider what profound events have led to the current situation which so imperils the very continued existence of the BAOC.

Indeed, events have been proceeding at such a rapid pace that it has been difficult to follow them with any degree of detached observation. Certainly, it was difficult to foresee how a relatively innocent event such as the relacement of a parish priest by a bishop would lead in due course to emphatic vocal opinions by non-involved parties that "the people want the priest to stay" and the somewhat unexpected and inexplicable attempt by a junior hierarch to take over the parishes of the senior hierarch. It is all the more reason to attempt to place events in proper perspective and to analyze how this precipitous event came to pass upon the Byelorussian community.

No doubt some will contend that the sole cause of the turmoil in the church is the litigation between Rev. John Brucky and Rev. Alexander Janowski involving St. Mary of Zyrovicy in Highland Park, New Jersey. But is it the sole or primary reason? While it is true that there is a pending civil action involving the parish church, upon reflection it appears to be not the cause, but rather the result of a dispute between the hierarchs of the BAOC.

Consider the chronology. On Feb. 25, 1980, Metropolitan Andrew dismissed Rev. Janowski as rector of St. Mary of Zyrovicy and replaced him with Rev. Brucky. While some parishioners may not have approved of the change, they did not contemplate rebellion against their bishop who under Canon law and the constitution of the BAOC has the right to appoint and dismiss parish priests. An information meeting occurred on May 4, 1980 and some parishioners sought an explanation for the change. On May 9, 1980, however, Archbishop Mikalay, who is bishop of the adjacent European Diocese, by some unexplained and unconventional manner directed Rev. Janowski to continue as parish priest while the "misunderstanding" among the parishioners is "clarified". Needless to say, it is not considered proper protocol for a bishop to meddle in the affairs of another bishop's diocese. It was after Archbishop Mikalay's intervention in the American Diocese that Rev. Brucky and Mr. Losik commenced their civil action since Rev. Janowski who then apparently acted on the directives of the hierarch of an adjacent diocese, refused to vacate his post as directed by *his* bishop, Metropolitan Andrew.

Thus it is important to note that no problem existed at St. Mary of Zyrovicy until Archbishop Mikalay attempted to resolve a yet non existant problem.

It is also worth noting that the BAOC is an hierarchial polity, i.e., the hierarchy determines ecclesiastical policy and matters of Church discipline. By definition an hierarchial polity is not democratic and the constitution of the BAOC ("Statute") which was adopted by the General Convention (Sobor) of the BAOC held at St. Mary of Zyrovicy in 1972, specifically empowers a bishop to appoint and dismiss parish priests in his diocese. Statute Sec.18. The Statute also provides in Sec.12 that "no Bishop has any right of leadership in the Diocese of another Bishop unless the latter has explicitly asked for help."

It may be news to some members of the BAOC in view of recent vociferous expressions of what "the people want" concerning matters involving appointment of clergy, but whenever one joins an hierarchial church, such as the BAOC, he accepts the hierarchy's decisions concerning the tenets, laws and discipline of the church.

Whenever members of a church desire to depart from the accepted tenets and discipline of an hierarchial polity, they may, of course, leave the church, but they must leave without church property which can only be kept by members as trustees in the promulgation of the church's faith as supervised by the hierarchy. The courts in the United States have upheld this principle on numerous occasions. Even if all parishioners except one choose to depart from the tenets and discipline of the church, they must leave the church property with the sole parishoner who adheres to the church's doctrine. In short, the democratic principle of "majority vote" has no place in an hierarchial polity and the Supreme Court of the United States has clearly stated so.

Thus it is immaterial whether or not some parishioners of St. Mary of Zyrovicy, even a majority, were unhappy about the change of priests. The decision properly belongs to their bishop, Metropolitan Andrew. If some parishioners at St. Mary of Zyrovicy are dissatisfied they may leave the church and form their own congregational church where they may hire and dismiss their priest. But so long as they remain within the BAOC, they are obliged to respect the acclesiastical decisions of their bishop.

Therefore, as of May 9, 1980, there was no problem at St. Mary of Zyrovicy. The problem arose, as stated above, only when Archbishop Mikalay decided to "clarify" the situation by creating an impasse which led to litigation and the present perilous position of the BAOC.

As is indicated elsewhere in this publication, by letter dated October 12, 1980, Archbishop Mikalay declared Metropolitan Andrew incapable of performing his duties as Primate of the BAOC. assumed his duties and took over several of Metropolitan Andrew's parishes in the American Diocese, including St. Mary of Zyrovicy. To substantiate this somewhat chaotic action, the Toronto hierarch cited as evidence of Metropolitan Andrew's inability to perform his duties the deterioration of the situation, or permitting things to get out of hand, meaning presumably the St. Mary of Zyrovicy litigation. While Archbishop Mikalay may have been prompted by good intentions in undertaking such an imperious course, the reasoning behind it is circuitous since the litigation resulted solely from Archbishop Mikalay's intervention in the affairs of another bishop's diocese.

As a result of Archbishop Mikalay's avowed assumption of several of Metropolitan Andrew's parishes the BAOC is threatened by a schism and further litigation. The St. Mary of Zyrovicy case is not yet over, and it would be normal to expect the commencement of new lawsuits in those jurisdictions where Mikalay seeks to take over the Metropolitan's parishes. Indeed, as far as church litigation is concerned, it is rarely expeditious. For example, the dispute in the Russian Orthodox Church which involved control of the American Diocese after the Russian Revolution took forty years until it was finally resolved by the Supreme Court in Kreshik v. St. Nicholas Cathedral, 363 U.S. 190(1960). In the Serbian Orthodox Church, it took some fifteen years until the Supreme Court upheld the Synod of Bishops' divestiture of an ambitious bishop, Dionisije. Serbian Orthodox Diocese v. Milivojevich, 426 U.S. 696(1976).

One hopes, of course, that the BAOC will not rival other churches as far as duration and lenght of litigation is concerned, but it is a fact that religious disputes invariably are appealed by the loser to the highest appellate court. While there may be valid reasons for litigation such as in the Russian Orthodox Church where an alien and anti-religious entity sought control of the American Diocese, what is the reason for litigation in the BAOC? It certainly cannot be the dismissal of one priest by his bishop. If Archbishop Mikaly withdraws his unsolicited help to Metropolitan Andrew and returns to his diocese, then, no doubt, the question of litigation will become academic.

АД КАНСЫСТОРЫІ БАПЦ

Айцец Аляксандар Яноўскі зводьняны як Сьвятар БАПЦ

Згодна паведамленьня Кансысторыі БАПЦ, сьвятар Аляксандар Яноўскі, лістом Уладыкі Мітрапаліта Андрэя з 18 сакавіка сёлета ёсьць звольнены ад кіраўніцтва Парахвіі Жыровіцкае Божае Маці ў Гайлэнд Парку, а лістом з 13 жнівеня забаронены ў сьвяшчэннаслужэньні й выкрэсьлены са сьпісу сьвятарства Беларускае Аўтакефальнае Праваслаўнае Царквы з 1-га верасьня сёлета.

Уладыка Мітрапаліт Андрэй назначыў айца Яна Бруцкага новым Настаяцелям прыходу Жыровіцкае Божае Маці ў Гайлэнд Парку.

Новы Прыход БАПЦ

У Барбентоне, Огаё, Протапрасьвіцер Аляксандар Радзенковіч са сваёю парахвіяю Сьв. Вялікамучаніка Георгія Вольнае Сэрбскае Праваслаўнае Япархіі ў ЗША й Канадзе, са згодаю свайго Япіскапа Ірынэя, зьвярнуўся да Мітрапаліта Беларускае Аўтакефальнае Праваслаўнае Царквы Уладыкі Андрэя просячы прыняць іх у сваю юрысдыкцыю. Пастановаю Нарады Япіскапаў Беларускае Аўтакефальнае Праваслаўнае Царквы, 26 ліпеня 1980 г. гэтая парахвія была прынята.

* * *

Мікалай Дробац рукапаложаны ў сан дыякана й прызначаны да парахвіі ў Барбентоне

На просьбу Пратапр. Аляксандра Радзенковіча Кіраўніка парахвіі Сьв. Вмуч. Георгія ў Барбентоне й Мікалая Дробаца, 7 верасьня сёлета ў Катэдральным Саборы Жыровіцкае Божае Маці ў Кліўлендзе, Огаё, Блаженьнейшы Мітрапаліт Андрэй падчас Сьв. Літургіі рукапалажыў у сан дыякана Мікалая Дробаца з прызначэньнем да парахвіі ў Барбентоне.

SLAVIC CULTURE WEEK
IN NEW YORK CITY
November 9–16, 1980

Folk Dance Festival
New York Fashion Institute of Technology, 227 W. 27 Street, New York, N.Y. Sunday, November 9, at 2:30 PM.

Official Opening
Ukrainian Institute of America, 2 East 79 Street, New York, N.Y. Monday, November 10, at 8:00 PM.

Slavic Book Exhibit
New York Public Library, 42 Street at Fifth Avenue, New York, N.Y. November 10–15.

Fine Arts Exhibit
Ukrainian Institute of America, November 11–14, 5:00 PM to 8:00 PM November 15, 12:00 PM to 8:00 PM.

Symposium
Promoting Slavic heritage in modern America, Ukrainian Institute of America, Friday, November 14, 7:30 PM

400-ГОДЗЬДЗЕ ВІЛЕНСКАГА ЎНІВЭРСЫТЭТУ 1578 – 1978/80

В. ПАНУЦЭВІЧ

(Пачатак і працяг у №№ 18–20)

ІМПЭРАТАРСКІ ВІЛЕНСКІ ЎНІВЭРСЫТЭТ

Пасьля паразы Т. Касьцюшкі пад Мацеявіцамі (1794) войска ВКЛ пад камандай ген. Ясінскага ноччу з 22 на 23 красавіка 1794 г. узьняло паўстаньне ў Вільні супраць расейскага гарнізону. Гарнізон быў часткова разьбіты ды змушаны да адыходу... Тады была створана ў Вільні „Найвышэйшая Рада ВКЛ", якая мела кіраваць агульным паўстаньнем. У адозве Рада заклікала ўсё насельніцтва ВКЛ да паўстаньня, каб вярнуць свабоду ды незалежнасьць. Сам Т. Касьцюшка быў супраць ператварэньня нацыянальнага паўстаньня ў хатнюю вайну паміж беднымі а багатымі, як хацелі прыхільнікі французкіх якабінцаў. Касьцюшка, як галоўны Начальнік абодвых народаў, адхіліў ад улады ген. Ясінскага, ды ўтварыў Цэнтральную Дэпутацыю ВКЛ.

Тымчасам са ўсходу шпарка сунулася расейская армія Суворава, якая ля Берасьця разьбіла войскі ВКЛ ген. Серакоўскага ды ген. Маркоўскага, ды Ясінскага. Наступіў апошні падзел земляў ВКЛ й Польшчы. Кн. М. Рэпнін, стаўленік Кацярыны II, як дыктатар акупаваных земляў, навёў расейскія парадкі. Патрыёты апынуліся на эміграцыі, дзе пры падтрымцы Францыі, Турцыі, Італіі, Амэрыкі тварылі легіёны, палітычныя арганізацыі, прэсу й розныя табары, ды гэтым змушалі Расею й яе саюзьнікаў да поўнага заняпаду так ВКЛ як і Каралеўства Польшчы...

Пасьля сьмерці Кацярыны II (1796) царскі пасад заняў Павал I (1796–1801), які зьмяніў курс расейскай палітыкі. Абвешчана амнэстыю для ўдзельнікаў паўстаньня Касьцюшкі, вернена Літоўскі Статут, суды, шляхоцкія соймікі дзеля выбару маршалкаў ды судзьдзяў. Інакш кажучы, дапушчана была шляхта ўдзельнічаць у праваҧарадку на землях ВКЛ.

У школьніцтве пад расейскай акупацыяй Царскі ўрад у той час не праводзіў русыфікацыі занятых земляў, але палянізацыю.

Лібэральным аказаўся й наступнік – Аляксандар I (1801–1825). Ён дазволіў паўстанцам-эмігрантам вярнуцца ў родны край ды зьвярнуў ім сканфіскованыя маёнткі...

У 1803 г. Аляксандар I даў згоду на рэалізацыю дзяржаўнага школьніцтва ў Віленскай Школьнай Акрузе з польскай мовай навучаньня[1].

Галоўная Школа ў Вільні была названая *ІМПЭРАТАРСКІМ ВІЛЕНСКІМ УНІВЭРСЫТЭТАМ*. Ен падначалены быў двум кантрольным ворганам: а) Міністэрству Асьветы ў Петраградзе, б) Віленскай Кураторыі з кн. Адамам Чартарыскім на чале.

Стаўка на польшчыну ды на шляхоцкія прывілеі характэрныя былі таксама й для Аўстрыі ды Прусіі, паколькі Напалеонаўская Францыя была пагрозай для чорных арлоў.

Віленскі імпэратарскі ўнівэрсытэт з месца зазіяў вялізным сьвятлом навукі, культуры й славы. Знамянітыя прафэсары й вучоныя, так мясцовыя як і замежныя, зазіялі яркім сьвятлом на ўсю Эўропу. Польскі вучоны Станіслаў Сташыц, сучасьнік падзеяў, непрымушана выказаўся ў тым часе: „Калі-б вялізнае сьвятло не зазіяла ў Вільні, пагасла-б ва ўсёй Польшчы". Ды сапраўды сьвятло навукі, тэхнікі, мастацтва, ды поступу было асабліва яркае.

Не магчыма назваць усіх знамянітых прафэсараў, пэдагогаў ды розных вучоных таго часу. Хопіць назваць перадавых, як Андрэй Сьнядэцкі, прыродавед, творца навуковай тэорыі арганічных злучэньняў; Станіслаў Юндзіл, батанік ды дасьледнік флёры на беларускай этнаграфічнай тэрыторыі; Яўхім Лелявэль, гісторык, аўтар собскай гістарычнай школы; Гольфрыд Эрнэст Гродбэк, філялёг, вялікі знаток лаціны ды грэцкай мовы; Людвік Баянус, праф. вэтэрынарыі, аўтар многіх навуковых працаў, між іншымі вельмі цэннай манаграфіі аб чарапасе. Язэп **Франк – апора мэдыцыны ды выхавальнік вялікай групы знамянітых лекараў. Не магчыма назваць усіх *знамянітых вучняў*** гэтай установы. Хопіць назваць самых перадавых: як Адам Міцкевіч, аўтар знамянітай эпапэі з часоў Напалеона, Юлія Славацкага, Язэпа Ігната Крашэўскага, аўтара многіх гістарычных повесьцяў якія не страцілі сваёй пачытнасьці ў нашую пару, Аляксандра Ходзькі, праф. Collège de France ў Парыжы, Максыма Рыллу, заснавальніка Каталіцкага Ўнівэрсытэту ў Бэйруце ды Ігната Дамэйкі, арганізатара й прафэсара ды рэктара на працягу 16 гадоў Унівэрсытэту ў Сантыяго ў Чылі.

У тым часе Віленскі Ўнівэрсытэт, быў пераарганізаваны. Ён меў чатыры аддзелы: фізыкаматэматычны, лекарскі супольна з вэтэрынарыяй, права-тэалягічны спалучаны з літэратурай і мастацтвам... Як падае Гіпаліт Клімашэўскі, які ў 1827г. скончыў Аддзел Літэратуры на Віленскім Унівэрсытэце. Унівэрсытэт тады налічваў у сярэднім 1500 студэнтаў.

І вось 3-га траўня 1823 г. вучні 4-й клясы Віленскай Гімназіі напісалі крэйдай на клясавай дошцы: „Віват Констытуцыя 3 мая"! Здавалася-б, што гэта звычайная „штубацкая" выласка, якая штогоду тым ці іншым спосабам адзначала важныя гістарычныя даты. Тымчасам тут відавочна выясьнілася новая расейская асыміляцыйная палітыка: канец гульні з палякамі ды іхнімі саюзьнікамі беларусамі-ліцьвінамі. З Пецарбургу прышоў загад зьняволеньня ўсёй 4-й клясы Гімназіі, ды арыштаваньня рэктара Віленскага Ўнівэрсытэту. Хутка прыехаў у Вільню нованазначаны куратар сэнатар Навасільцаў з загадам інвэстыгацыі, што абазначала канец гульні з палякамі ды сябрамі ВКЛ. У выніку расейскага сьледства, якое працягвалася цэлы год, некалькі прафэсараў Унівэрсытэту Віленскага было звольнена, бяз паказу йстотных прычынаў. Чатырох гімназістаў, што пісалі на дошцы здадзеныя былі ў рэкруты. Філяматы й Філярэты ў ліку 20 чалавек высланыя на ссылку. Рэктарам Унівэрсытэту назначаны быў Вацлаў Пэлікан Міністэрствам Асьветы ў Петраградзе...

Дзесяць гадоў пазьней пасьля падаўленьня лістападавага паўстаньня, цар Мікалай I указам з дня 1 траўня 1832 г. зачыніў Віленскі Ўнівэрсытэт. Ацалелі адно 2 яго факультэты: лекарскі, названы Акадэміяй Мэдыка-Хірургічнай, ды Права й Тэалёгіі, якія сталіся асновай Духоўнай Акадэміі. Абедзьве Акадэміі адно праіснавалі 10 гадоў да 1842 г.

* * *

Пасьля 67 гадоў, 19 красавіка 1919 г., польскае войска пад провадам Язэпа Пілсудзкага, заатакавала Вільню, якая ў той час была акупованая ленінскім бальшавізмам, ды яе вызваліла ўключна з Заходняй Беларусяй.

І вось 11 кастрычніка 1919 г. адбылася афіцыйная інагурацыя ВІЛЕНСКАГА ЎНІВЭРСЫТЭТУ, якому сам Я. Пілсудзкі даў імя Сьцяпана Батуры, каб захаваць гістарычную цягласьць.

Афіцыйнае адкрыцьцё Віленскага Ўнівэрсытэту адбылося ў Калюмнай Аўлі 28 жніўня 1919 г. Былі толькі дзьве прамовы: рэктара Міхала Сядлецкага, раней вызначанага на гэтае становішча самым Пілсудзкім, ды цяпер пацьверджана. Мова гэтая – пісаў у сваіх успамінах Рэктар Сядлецкі, –выклікала глыбокія пачуцьці нават на незадаволеных палітыкай Пілсудзкага. Канчаючы сваю прамову Я. Пілсудзкі перадаў новаму рэктару Ўнівэрсытэцкія сымбалы ўлады, твор Фэрдынэнда Рушчыца, дзекана аддзелу мастацтва...

Першыя подпісы пад актам АДРАДЖЭНЬНЯ ВІЛЕНСКАГА ЎНІВЭРСЫТЭТУ падпісалі: Язэп ПІЛСУДЗКІ, правадыр вызваленьня заходняй БЕЛАРУСІ, а за ім Камісар яго Юры Асмалоўскі, маршалак Сойму – В. Трамчынскі; рэктар Сядлецкі, архіяпіскапы Тэадаровіч і Сапега, япіскап менскі Ж. Лазінскі, і віленскі Юры Матулевіч, заст. міністра замежных справаў В. Скрынскі ды генералы: Я. Лясьнеўскі і Ст. Шаптыцкі.

Фактычна інагурацыя адбылася ў залі Сьнядэцкіх. Былі многія прамовы прадстаўнікоў культурных установаў і арганізацыяў, адказ рэктара ды яго йнагурацыйная прамова аб моладосьці. Ад жамойцкага Навуковага Таварыства прамаўляў кс. Тумас па жамойцку ды па польску. Прамова яго была сустрэта гучнымі воплескамі, міма „ягоных жамойцкіх заўвагаў пад адрасам Польшчы".

Наступна адбылося ўрачыстае адкрыцьцё факультэту Мастацтва ў бэрнадынскіх Мурох. Урачыстасьць адкрыў міністар культуры й мастацтва З. Прасмыцкі. Артур Гурскі даў кароткі выклад аб сутнасьці мастацтва...

Цяжка сказаць, хто першы падаў думку аб узнаўленьні слаўнага Віленскага Ўнівэрсытэту. Няма ніякага сумліву, што ініцыятыва аднаўленьня Віленскага Ўнісэрсытэту была адвечнай віленскай інтэлігэнцыі ды марамі нашых вучоных, у тым ліку й Я. Пілсудзкага, які перад сваёй сьмерцяй зрабіў запіску, каб ягонае сэрца, пасьля сьмерці, палажыць у магіле ягонай маткі ў Вільні, на магільніку Росса.

Пілсудзкі, як правадыр гістарычнай Літвы й Польшчы, адыграў тут галоўную ролю. Можна гэта прасьледзіць з гістарычнага ходу гісторыі. Ужо 13 сьнежня 1918 г. заіснаваў зь ініцыятывы прадстаўніка Вільні, праф. Ст. Владычкі, Варшаўскі Камітэт дзеля ўскросу Віленскага Ўнівэрсытэту. У студзені 1919 г. быў створаны ў Вільні часовы Сэнат Акадэміцкі Ўнівэрсытэту Віленскага, на чале з праф. Земацкім, як часовым рэктарам. Паклікаў яго Камітэт Эдукацыі, на аснове пастановы Польскага Камітэту ў Вільні з 28 сьнежаня 1918 г., аўтарам якога быў Ст. Касьцялкоўскі. Гэтая пастанова паслужыла Адукацыйнаму Камітэту асновай дзеля рэвіндыкацыі Віленскага Ўнівэрсытэту. Гэткія былі пачаткі...

Аднак толькі пасьля вызваленьня Вільні справа Віленскага Ўнівэрсытэту стала на пазытыўнай рэальнасьці...

7 травеня 1919 г. быў пакліканы на становішча ўпаўнаважанага ў справах Віленскага Ўнівэрсытэту, адумысны Камітэт Адбудовы Ўнівэрсытэту пад часовым провадам рэктара Зямацкага. Камітэт гэты ў лучнасьці з Акадэміцкім Сэнатам, меў падрыхтаваць усё магчымае, дзеля выкананьня заданьня, каб Віленскі Ўнівэрсытэт мог пачаць нармальныя заняткі ў кастрычніку 1919 г.

Віленскі Ўнівэрсытэт пры адкрыцьці меў 6 аддзелаў: гуманістычны, тэалягічны, права й грамадзкіх навукаў, матэматычна-прыродаведных з катэдрай землябробскай, створаны ў 1922 г. Грабінай Умястоўскай-Мілецкай ды пачаў заняткі ў 1923 г., лекарскі з аддзелам фармацэўтыкі ды мастацтва. У 1937 г. „землябробскія студы" былі названыя – аддзелам землябробства.

Рэктар Сядлецкі, як вынікае зь яго ўспамінаў, марыў утварыць лектарат гэбрайскі на аддзеле гуманістычным, аднак ня меў адпаведнага кандыдата на гэткае становішча.

Першыя гады адноўленага Віленскага Ўнівэрсытэту праходзілі ў вельмі складанай палітычнай і нацыянальнай атмасфэры. Карэньні яе сягаюць першай Сусьветнай вайны ды двух напрамкаў адраджэньня Польшчы, ды народаў ВКЛ. Пад Польшчай апынулася Заходняя Беларусь уключна зь Вільняй ды Віленскім Унівэрсытэтам... У польскіх кругох партыя Р. Дмоўскага пры дапамозе каталіцкіх клерыкаў, асаднікаў і маёнткаўладнікаў імкнулася спалянізаваць Заходнюю Беларусь ды Заходнюю Ўкраіну. У гэткіх умовах Віленскі Унівэрсытэт ня мог разьвівацца. Так напрыклад у акадэмічным годзе 1921/22 былі тэарэтычна створаныя катэдры на гуманістыцы літэратуры жамойцкай ды ўкраінскай, але практычна яны ніколі ня былі дзейныя. Гэтаксама й Беларусам не ўдалося дабіцца на ўнівэрсытэце катэдры беларускай мовы й літаратуры. Толькі пасьля польскага пагрому Беларускай Грамады (1927) на Віленскім Унівэрсытэце дазволена было др. Я. Станкевічу чытаць лекцыі беларускай мовы.

У гэткіх куртатых палітычных абставінах Віленскі Ўнівэрсытэт разьвіваўся таксама куртата. Лік студэнтаў не перавышаў 600. Толькі ў акадэмічным годзе 1938-39, коратка перад Другой Сусьветнай вайной, паказаў самы высокі лік студэнтаў: 3177.

Які быў нацыянальны склад студэнтаў Віленскага Ўнівэрсытэту ў 1938-39 годзе? Жыдоў – 417, Расейцаў – 212, Беларусаў (аўтахтонаў) – 94, Жамойцаў – 85, Украінцаў – 28, ды Немцаў – 13, усяго 949, а Палякаў – 2230. Вось тое палянізацыйнае жніво польскай эндэцыі!

(працяг на 5-й бачыне)

Юбілей 45 гадоў Сужэнства а. Карпа й Матушкі Ольгі

У нядзелю 31 жніўня 1980 г. а. Карп Стар, Настаяцель Прыходу Сьв. Тройцы ў Дораты, й Матушка Ольга адзначылі 45-я ўгодкі свайго сужэнства ўрўчыстай Божай Службай і афіцыйным абедам у сваёй парафіі. Божую Службу служылі Мітрафорны Пратаярэй а. Карп і а. Ян Бруцкі а Мітрапаліт Андрэй прыслаў прыгожае прывітаньне Юбілярам каторае друкуецца ніжэй. Дастойных Юбіляраў таксама віталі шматлікіе парафіяне й госьці прысутные на абедзе й жадалі їм усяго найлепшага ў будучыні.

Сваю ахвярную працу для БАПЦ а.Карп пачаў 10 жніўня 1969 г. калі сьв. пам. Архіяпіскап Васіль рукупалажыў яго ў сан Дыякана. 21 чэрвеня 1970 г. а. Дыякан быў рукапаложаны ў сан Сьвятара Ўладыкам Мікалаям і назначаны Настаяцелям Сабору Сьв. Кірылы Тураўскага ў Брукліне гдзе на працягу трох гадоў сваёй працы а. Карп ніколі не прапусьціў Божае Службы.

Сваёй ахвярнай і місыйнай работай а. Карп прычыніўся да ўзросту нашае Царквы калі 1-га верасьня 1973 г. ён сарганізаваў новы прыход БАПЦ, парафію Сьв. Тройцы ў Дораты, Ню Джэрзі, быў яе першым і да сёньняшняга часу адзіным Настаяцелям.

За сваю працу на карысьць БАПЦ а. Карп Стар атрымаў наступные нагароды:

Ад Архіяпіскапа Андрэя
1) „Набедранік" – 9 траўня 1971.
2) „Скуф'ю" – 28 траўня 1972.

Ад Мітрапаліта Андрэя
1) Камілаўку – 3 чэрвеня 1973.
2) Сан Пратаярэя й права насіць залаты Крыж – 14 красавіка 1974.
3) Паліцу й Крыж з аздобамі – 25 сьнежня 1977.
4) Мітру – 17 траўня 1979.

ПРЫВІТАНЬНЕ

Высокадастойнаму
Мітрафорнаму Пратаярэю
а. Карпу Стар
і Дастойнай Матушцы Ольдзе
ў Дораты.

25 жніўня 1980

Ад шчырага сэрца з вялікаю радасьцю вітаю Вас з 45-мі ўгодкамі Вашага сужэнства.

Вітаю словамі сьв. Апостала Паўла: „Заўсёды дзякую Богу маяму за Вас з прычыны Ласкі Божае, дадзенае Вам у Хрысьце Ісусе!" (1 Кар. 1–4). Гэтая Ласка Божая дадзеная Вам Міласэрдным Збавіцелем Нашым 45 год таму, каб Вы належна йшлі па шляху Яго, выпаўнялі запаветы Яго, працавалі на Хвалу Божую й дабро свайго Народу.

І Вы сваёю няўтомнаю працаю пацьвердзілі гэта й прынялі сьвятарскі сан, каб рупіцца аб сьвятой нашай Беларускай Царкве, шчыра маліцца Госпаду Богу й за сябе й за шматпакутных Братоў і Сясьцёр нашых на выгнаньні й на Бацькаўшчыне.

Я радаюся й з таго, што ў сувязі з Вашым юбілеям, я маю магчымасьць прывітаць спадарожніцу Вашага жыцьця Дастойную Матушку Ольгу як Вашую няўтомную памочніцу ў Службах Божых і ў жыцьці.

Няхай Госпад Бог яшчэ больш узмацняе сілы Вашага духа й пашле Божы Дар, каб Вы яшчэ доўга ў добрым здароўі й радасьці служылі Госпаду Богу й нашай сьв. БАПЦаркве на славу, а нам усім і ўсяму нашаму Беларускаму Народу на дабро й радасьць.

Да багаславіць Вас Госпад Бог на МНОГІЯ ЛЕТА!

З любоўю ў Хрысьце Ісусе Спасе нашым,

+ Мітрапаліт Андрэй

СЬВЯТОЙ ПАМЯЦІ

ПЁТРА КРЫТ

Пётра Крыт

Дня 21-га ліпеня 1980 году ў Грыфіцах – Польшча, на 73 годзе свайго гаротнага жыцьця, раптоўна адыйшоў на вечны супачынак наш Дарагі Брат, добры Муж і Бацька дзяцей – Пётра Крыт.

Бязьлітасная сьмерць нечакана скасіла жыцьцё доўгатэрміновага ссыльніка канцэтрацыйных савецкіх лягероў, зь якіх быў змабілізаваны ў савецкую армію ў якой пад прымусам змагаўся да канца Другое Сусьветнае вайны.

Усё перажытае як у ссылцы, так і ў часе жудаснае вайны, спрычыніліся да таго, што сэрца раптоўна перастала біцца й спынілася жыцьцё.

За некалькі дзён да сьмерці праз сон Ён быў папярэджаны, аб тым, што ў іхным доме, або ў радні станецца вялікае няшчасьце. І гэта спраўдзілася,бо пасьля сну стаўся моцна падэрваны, аж да сьмерці.

Пахаваны на чужой зямельцы, там-жа дзе жыў у Грыфіцах,пры ўдзеле невялікае колькасьці радні.

Няхай лёгкаю Табе, Дарагі Браце, будзе чужая зямелька й сьніцца Табе Родны Бацькаўскі Кут і Родныя Гоні, а Ўсемагутны Госпад Бог пашле супачынак для Твае Душы разам з усімі праведнікамі.

ВЕЧНАЯ ПАМЯЦЬ ТАБЕ, ДАРАГІ БРАЦЕ!

Асамочаная Жонка, Брат, Сястра,
Сыны й Ўнукі

400-ГОДЗЬДЗЕ ВІЛЕНСКАГА ЎНІВЭРСЫТЭТУ

(працяг з 4-й бачынкі)

Вучоныя працаўнікі Віленскага Ўнівэрсытэту ім. Сьцяпана Батуры ў гадох 1919–1939 апублікавалі амаль 7 500 публікацыяў у польскай і йншых мовах, а Ўнівэрсытэт выдаў у названым часе 778 дакторскіх дыплёмаў ды 4 619 магістраўскіх.

Унівэрсытэт Сьцяпана Батуры ў Вільні прадстаўлялі ў навуковых дачыненьнях рэктары. Было іх 12.

Першым быў праф. Міхал Сядлецкі, вялікі знаўца зьвярынага сьвету, здабыўшы пашану вучонага сьвету. Дзейнічаў ён у пэрыяд бальшавіцкага наезду на Варшаву ў 1920 г. Ён гэта паклікаў Раду Ўнівэрсытэцкай Моладзі ды даў ёй самаўлад.

Другім рэктарам у акадэміцкім годзе 1921-22 быў праф. Віктар Станевіч, Беларус, матэматык, аўтар многіх працаў з гэтай галіны. Пасьля яго рэктарскую булаву пераняў у 1922-24 г. Альфонс Прачэўскі, вялікі знаток царкоўнага права, якое выкладаў. Між іншым цікавіўся доляй Лютычаў, старога славянскага племя, якое йсные дасюль у акрузе Бэрліна. Уладаў сам гэтай мовай ды пісаў артыкулы й навуковыя працы. Памёр у 1930 г.

Пасьля Дзевульскага булаву рэктара пераняў Марыян Зьдзехоўскі, чалавек надзвычайны так розумам як і сэрцам. Вялікі знаток расейскай літаратуры, глыбокі філёзаф зь вялікім дарам красамоўства. На ягоныя выклады прыходзілі студэнты ўсякіх аддзелаў. Памёр у 1938 г. У часе ад студзеня 1927 да канца акадэмічнага году 1927-28 рэктарам быў праф. Пігань, таксама вылікай славы. На ягоныя выклады прыходзілі студэнты ўсякіх факультэтаў... У 1932 г. займаў катэдру польскай літэратуры на Ягелёнскім Унівэрсытэце.

Пасьля праф. Піганя быў рэктарам у гадох 1928-30 праф. гісторыі Царквы Часлаў Фалькоўскі. Высока вучоны й талерантны чалавек да кожнага студэнта падходзіў са шчырым сэрцам. Пасьля Другой сусьветнай вайны быў Япіскапам у Ломжы. Памёр у 1969 г.

У часе ад 1930 да 1932 рэктарам Унівэрсытэту быў праф. мэдыцыны й унутраных хвароб Аляксандар Янушкевіч, аўтар 34 навуковых дасьледываньняў. Ен быў адначасна Старшынёй Віленскага Лекарскага Таварыства. У 1945 г. перасяліўся ў Каліш, дзе памёр у 1955 г.

Пасьля яго рэктарам быў (1932-33) праф. анатоміі паталягічнай др. Казімір Апачынскі, які таксама, у 1945 г. перасяліўся ў Польшчу да Цяшына.

Пасьля яго рэктарскі пасад ў гадох 1933-37 пераняў Вітаўт Станевіч, праф. земляробства. Вялікі знаток сельскай гаспадаркі. Умеў зьяднаць моладзь розных палітычных напрамкаў дзеля дабра роднай краіны. Вялікі ягоны аўтарытэт спрычыніўся, што ён быў арыштаваны й вязьнены ў падсавецкай Польшчы.

У пэрыядзе 1937-1939 рэктарам быў праф. каталіцкай сацыялёгіі Аляксандар Вайціцкі – знаток тагачасных рэлігійных і палітычных канфліктаў...

Апошнім рэктарам у часе Другой сусьветнай вайны быў праф. гісторыі ўстрою Польшчы й ВКЛ, Сьцяпан Эрэнкройц. У другой акупацыі Вільні савецкімі збройнымі сіламі, быў ён арыштованы да памёр у савецкай турме ў ліпені 1945...

НАВУКОВЫЯ Й КУЛЬТУРНЫЯ ДАСЯГНЕНЬНІ ВІЛЕНСКАГА ЎНІВЭРСЫТЭТУ

1) Віленскі Ўнівэрсытэт пачынаючы ад 1803 г. увайшоў у пэрыяд свайго слаўнага існаваньня. Знамянітыя прафэсары, так мясцовыя як і замежныя, пісаў праф. Людвік Янкоўскі, задалі магутны разгон для навукі, мастацтва, гісторыі, літаратуры, матэматыкі, бібліяграфіі, мэдыцыны й г.д. Дзякуючы Сьнядэцкім, Лялявэлю, Гродэку, Бароўскаму, Франку, Галухоўскаму, Даніловічу, Юндзілу й многім іншым Віленскі Унівэрсытэт „стаўся ўстановай сусьветнай славы".

Адсюль асьвета абымала аграмадную прастору Віленскай Школьнай Акругі ад Дзьвіны на поўначы, за Дняпро на ўсходзе, абымаючы Волынь, Падольля ды Украіну, дзе йснавалі пачатковыя, сярэднія й вышэйшыя школы розных навук. Вільня сталася культурным і навуковым цэнтрам вышэй за Кракаўскую Акадэмію, Познаням, ды Варшавай. Вінцэнт Поль, польскі паэт, які быў лектарам нямецкай мовы на Віленскім Унівэрсытэце, так пісаў: „усё тут выдатна служыла навуцы: будынкі, аддзелы, бібліятэкі, музэі, навучныя лябараторыі ды ўладжаньні, людзі, становішчы ды атмасфэра. Пад ягонай апекай творацца дапаможныя арганізацыі, як Віленскае Лекарскае Таварыства.

2) Лелевэль тут стварыў асновы гістарычных студыяў („Гісторыка").

3) Адам Іохэр (бібліятакар) асновы бібліяграфіі.

4) Арыенталістыка (мовы ўсходніх народаў), як Аляксандар і Людвік Шпіцнагелі, Аўгуст Жаба, знаток моваў: турэцкай, пэрскай, арабскай; Ігнат Петрашэўскі, знаток моваў: турэцкай, пэрскай, арабскай; Аляксандар Ходзька іраналёг, аўтар граматыкі мовы пэрскай, праф. Каледжу дэ Франсе.

5) Юры Сьнядэцкі, аўтар слаўнай кнігі: „Тэорыя арганічных ворганаў" (1808), якая паслужыла да разьвіцьця хіміі ва ўсім культурным сьвеце. „Багаслаўлены ўсе новыя дасьледнікі," выказаў Славацкі, „а калі ёсьць сапраўдай гэта, то за сотні розных навуковых і культурных дасягненьняў багаслаўлена Вільня".

І то нятолькі па навуцы. Мы ведаем з крыніцаў, што ў тым самым часе, буйна разрасталася паэзія й мастацкая літататура Адама Міцкевіча, Славацкага, Элізы Арэшкі ды йншых.

(Далей будзе)

НАВУКОВЕЦ І ПІСЬМЕНЬНІК СУСЬВЕТНАГА ВЫЗНАНЬНЯ

ПРАФ. К. ТАРАСЕВІЧ

Сярод беларускай творчай інтэлігэнцыі ў Амэрыцы выразна вылучаецца на першае месца імя выдатнага навукоўца й пісьменьніка *ЎЛАДЗІМЕРА ГЛЫБІННАГА*. 24 сьнежня 1980 г. Уладзімеру Глыбіннаму спаўняецца 70 гадоў з дня нараджаньня. А пацьдзесят гадоў творчай плённай працы ўжо споўнілася ўлетку 1979 г., бо якраз улетку 1929 г. У. Глыбінны надрукаваў свой першы твор – рэцэнзію на чарговы нумар літаратурна-мастацкага часапісу „УЗВЫШША". На сходзе літаратурнага згуртаваньня „Узвышша" з прычыны трох гадоў з часу запачаткаваньня тае арганізацыі лідар „Узвышша" Адам Бабарэка ў сваім дакладзе тады ссылаўся на гэтую рэцэнзію, як на прыклад дадатнага стаўленьня да творчага кірунку ўзвышэнцаў з боку інтэлігэнцыі.

У гадох 1929–1933 Уладзімер Глыбінны друкаваўся ў часопісах „Маладняк" і „Полымя" і йншых выданьнях, стаўся сябрам БелАПП'а, а пазьней Агркамітэту Саюзу Пісьменьнікаў. Але ў сакавіку 1933 г. літаратурная дзейнасьць Уладзімера Глыбіннага была перапыненая арыштам, як нацыянал-дэмакрата, і трохгадовым зьняволеньнем у Заходня-Сібірскіх, а пазьней у Байкал-Амурскіх лягерах. Пасьля адбыцьця тэрміну зьняволеньня яму было забаронена вярнуцца да літаратурнай дзейнасьці. Адно толькі схаваўшы свае ўвязьненьне, Уладзімер Глыбінны здолеў знайсьці працу выкладчыка, а пазьней, пасьля сканчэньня ўнівэрсытэту, праз экстэрнат здабыў і доктарскую ступень у галіне філялёгіі. Але ў першыя-ж дні вайны зноў быў арыштаваны ў Менску, далучаны да першага этапу на ўсход. Рызыкуючы жыцьцём, у першую-ж ноч уцёк з этапу арыштантаў па дарозе ў Сьмілавічы й пасьля доўгіх блуканьняў па ўзбочным дарогам вярнуўся да бацькоў у Менск. Знайшоў сваіх старых на пажарышчы пад адчыненым небам. У вагні загінула ўся бібліятэка, якую зьбіраў праз усё дасюлешняе жыцьцё, перахоўваючы на кватэры бацькоў. Згарэлі рукапісы твораў, забароненых да друку, такіх аўтараў, як Уладзімер Жылка, Язэп Пушча, Уладзімер Дубоўка, Лукаш Калюга, Сяргей Астрэйка, сярод іх – славутая паэма апошняга – „Бэнгалія" на тэму паняволеньня Беларусі накшталт далёкай Бэнгаліі, тэкст якой Уладзімеру Глыбіннаму ўдалося перапісаць у часе наведаньня разам з аўтарам, бліжэйшым сябрам Сяргеем Астрэйкай, ягонае роднае вёскі Каласоўшчына на Случчыне. Асабліва шкада было спаленых аўтографаў паэтаў і пісьменьнікаў – ахвяраў перасьледваньня, бо йх ужо не аднавіць.

Але глыбока пусьціў карэньні асялок творцы ў гэтым чалавеку, нахіл да бязупыннай творчай дзейнасьці. І вось у жахлівых умовах акупацыйнага рэжыму Глыбінны знаходзіць у сабе досыць сілаў, каб распачаць азнаямленьне народу з сваім слаўным мінулым. Ягоныя артыкулы – „Беларускі дзяржаўны муж – Леў Сапега", „Залаты век", „Жыве Беларусь!" (вызвольнае змаганьне беларускага народу ў 17–18 стагодзьдзях), „Смаленшчына – адвечна беларуская зямля", „Наваградак ўчора й сяньня", „Змагар за волю народа (Кастусь Каліноўскі)", „Лёс Менскіх цэркваў", „Беларуская царква", „Беларуская школа", „Беларускі настаўнік", „Вяліқдзень", „Каляды на Беларусі", „Беларускае Палесьсе", „Менскі Белпэдтэхнікум", „Прыгожая Беларусь", „Багацьці Беларусі", „Беларускія сяляне" і йншыя – будзілі народную думку, што край наш і багаты й прыгожы, слаўны сваім мінулым, а працавіты й дасьціпны народ здольны й да творчае працы й да свайго нацыянальнага адраджэньня. Колькі працаў з галіны беларускага мастацтва, як „Народны кампазытар – Туранкоў", „З народу – у народ (Ул. Тэраўскі)", „Народная песьня", „Народныя танцы", „Народныя музычныя інструмэнты", „Беларускі арнамэнт", „Слуцкія паясы", „Вытокі беларускага мастацтва" і йншыя артыкулы заклікалі народ на агульна-Эўрапэйскі Алімп. Кніга Ўладзімера Глыбіннага „БЕЛАРУСКАЕ МАСТАЦТВА" з вокладкай работы мастака Тычына ўжо была ў друку ў 1944 г., але падзеі вайны запынілі ейны выхад у сьвет. У ёй даваўся абраз беларускае архітэктуры, малярства, разьбярства, графікі, скульптуры й іншых галінаў выяўленчага мастацтва на Беларусі за колькі стагодзьдзяў на фоне змаганьня заходне-эўрапэйскіх мастацкіх стыляў, рэнэсанса, барока, ракако ў іхнім самабытным адтварэньні на беларускай глебе. У кнізе шырака асьвятляліся старажытныя беларускія малярскія школы, як Віцебская, Магілеўская ў 17 і 18 стагодзьдзях, помнікі старажытнага беларускага мастацтва ў абразох Кракаўскіх і Сандамірскіх касьцёлаў у Польшчы за часоў Ягайлы й ягоных нашчадкаў.

Такі-ж сумны лёс падзялілі з-за вайны й іншыя вялікія кнігі Ўладзімкра Глыбіннага: „ЖЫВЕ БЕЛАРУСЬ" на 500 балонак і ўжо набраная ў 1944 г. кніга „БЕЛАРУСКІ ТЭАТАР". У вагні вайсковага ходаньня вялікіх варожых сілаў загінулі шматгадовыя высілкі беларускага навукоўца.

Сярод літаратурна-крытычных працаў Уладзімера Глыбіннага таго часу тут варта назваць гэткія адтварэньні цэласьці паэтычнага сьвету паэтаў, як „Паэта высокае культуры (Уладзімер Жылка)", „Паэта ваяўнічай нацыяналістычнай думкі (Вацлаў Ластоўскі)", „Волат беларускага мастацкага слова (Янка Купала)", „Паэтычнае адтварэньне пережытага (М. Сяднёў)", артыкулы пра Максіма Багдановіча, Францішка Аляхновіча і Ўладыслава Галубка.

Цяпер заслугоўвае прыпаміна той факт, што У. Глыбінны перативарыў часапіс „НОВЫ ШЛЯХ" у друкаваны орган беларускага супраціву нямецкім акупантам. Антынямецкія вершы Ўладзімера Дудзіцкага „Мы ня хочам быць белымі нэграмі", забароненыя ў Менску, друкуюцца ў „Новым шляху" ў Рызе. Там-жа знаходзяць сабе месца антыакупацыйныя вершы Сяргея Пяюка, Алеся Салаўя й іншых. Заместа вымаганае нямецкае прапаганды ў „Новым шляху" друкуецца адно чыстая лірыка Салаўя, Сяднёва, Вольгі Таполі й іншых паэтаў. Нарэшце, ськіваная супраць усіх акупантаў п'еса Францішка Аляхновіча „Круці ня круці – трэба памярці" ды ўспаміны таго-ж аўтара „Страшны год" знайшлі сябе надрукаванымі на балонках „Новага шляху". Аляхновічаву п'есу пазьней „Новы шлях" выдаў і асобнай кніжыцай, запярэчваючы тым самым забарону кнігадрукаваньня ў акупаванай немцамі Беларусі. Уладзімер Глыбінны меў мужнасьць, ня ў прыклад многім іншым, што часьцей адно „яволілі", супрацьставіць ціску акупантаў і нямецкай цэнзуры ў Менску (Сівіцы й ягоных памагатых) сваю нацыянальную дасьпеласьць і чалавечую годнасьць. Пад сталай пагрозай канцлягеру або й сьмерці Глыбінны не зламаўся, а вартасна й стала рабіў усё, каб часапіс служыў ня чужым, а нацыянальным інтарэсам. Дабро бацькаўшчыны й свайго народу супрацьставілася чорным сілам фашызму. І таму было дасягнута тое, што „НОВЫ ШЛЯХ" стаўся першым у гісторыі найноўшых беларускіх друкаў ілюстраваным двухтыднёвікам заходне-эўрапэйскага тыпу.

Яшчэ ў часе вайны У. Глыбінны напісаў мастацкі нарыс „Над Вяльлёю". Пасьля вайны піша раман „ВЯЛІКІЯ ДАРОГІ" аб долі беларускага адраджэнца пад рознымі акупантамі й за мяжой. Пошукам зямное прыгожасьці прысьвечаны зборнік апавяданьняў і аповесьцяў У. Глыбіннага „НА БЕРАГОХ ПАД СОНЦАМ", які выйшаў з друку ў 1964 г. у Ню Ёрку. Ягоныя гэроі ўзносяцца над шэрым буднем сваімі рамантычнымі пошукамі цэласнага чалавека, не адарванага ад сьвету прыроды й ейнай красы. Зборнік „На берагох пад сонцам" сваёй філязофіяй сьцьвярджае гэрояў, што ўзьняліся на ўзвышшы танчэйшае сусьветнае культуры й разам з тым гарманічна спалучаюць адчуваньне Божага твару зямлі – некранутай чалавечай псотай, ува ўсёй сваёй чароўнай красе прыроды – лясоў, палёў, рэк і вазёраў, зялёных лугоў, сіняга неба, птушыных сьпеваў і галасоў усяго жывога, што славіць Бога. Як водгульле Бацькаўшчыны ў шырокім сьвеце гэта выдатны здабытак беларускага прыгожага слова замяжой.

Пачынаючы ад верасьнёвага нумару 1969 г. праз колькі нумароў часапісу „Божым Шляхам" У. Глыбінны радаваў і цешыў пабожнага чытача сваімі нарысамі-ўспамінамі аб Сьвятой Зямлі. У 1972 г. у выдавецтве „Божым Шляхам" яны вышлі асобнай кніжкай „На Сьвятой Зямлі". У ёй чытач разам з паломнікам Усеваладам Ціхановічам праходзіць Крыжовым Шляхам Хрыстовым і зазнае радасьць запазнаньня з зямлёю, па якой хадзіў, навучаў, пакутваў і ўваскрос сам Богачалавек. Гэта першае ў беларускай мове апісаньне Сьвятых месцаў Палестыны, падрабязная мастацкая справаздача з падарожжа-паломніцтва ў форме спалучэньня белетрыстычнае задумы з фактычнай дакладнасьцяй. Нарыс „На Сьвятой Зямлі" ўвабраў і па-мастацку адтварыў глыбокія думкі й пачуцьці беларускага паломніка, шчырыя перажываньні й веру Ўсевалада, аднаго з тых беларусаў, якім пашэньціла адведаць радзіму Хрыста.

Плённая выдавецкая й творчая дзейнасьць Уладзімера Глыбіннага сягае і ў нашы дні. Гэтак, кагадзе вышла ў Ню Ёрку новая кніжыца Ўладзімера Глыбіннага „ПАЭТА З БОЖАЙ ЛАСКІ. Успаміны і роздум пра Язэпа Пушчу (1902–1964)". У ёй упяршыню ў беларускай крытыцы даецца поўны абраз гэтага выдатнага беларускага паэты-імажыністага, раскрываюцца паэтычныя скарбы ягоных раньніх зборнікаў „Раніца рыкае", „Дні вясны", аналізуецца зборнік паэзіі „Песьні на руінах", прачытаная йдэя першае паэмы, як сьцьверджаньне йдэі Бацькаўшчыны, як крыніцы духовай і матар'яльнай красы, і мастацтва, як сродка асэньсаваньня і ўпрыгожаньня жыцьця. Паэма „Цень Консула" прачытана, як твор, што ставіць акупантаў да ганебнага слупа. Зьнішчальная сіла Пушчавай гіроніі й сатыры ў кнізе У. Глыбіннага ўдала сьцьвярджаецца дакладным аналізам Пушчавага твору „Лісты да сабакі" ды расчыненьнем сэнсу вобраза Мярохі з паэмы „Сады вятроў". Незабыўным паўстае з кнігі паэта Язэп Пушча з ягонай апэляцыяй да аўтарытэту сусьветна знанага Рабіндраната Тагора адносна „народаў забраных", г.зн. тагочаснае Бэнгаліі й Беларусі. Трывалым успамінам зьяўляецца апісаньне факту перадачы арыгінальнага й ангельскага перакладу тэкста верша Язэпа Пушчы „Рабіндранату Тагору" ў 1961 г. колішняму сэкратару пісьменьніка, доктару Амію Чакраварты для перадачы ў Музэй і Архіў Тагора ў Калькуце. Гэтак Язэп Пушча стаўся фактарам шырокіх міжнародных культурных кантактаў.

Ад кастрычніка 1951 г. Уладзімер Глыбінны актыўна рэпрэзэнтуе беларускую культуру й навуку на Амэрыканскім кантынэньце. Колькі гадоў працаваў у якасьці старшага навукоўца супрацоўніка дасьледчай праграмы пры Калюмбійскім унівэрсытэце ў Ню Ёрку. Тады-ж напісаў вялікую кнігу пра беларускі тэатр і драму, якая ў 1955 г. вышла друкам па-ангельску ў Ню Ёрку (THE BYELORUSSIAN THEATER AND DRAMA, Research Program on the USSR, Columbia University, New York, 1955, 517 pp.). Гэтая праца й да гэтага часу нідзе яшчэ не пераўзыйдзена, у тым ліку й на Бацькаўшчыне, як адзіная ў замежным сьвеце, шырокая па ахопу матар'яла й глыбіні аналізу гісторыя-тэатральнай культуры беларускага народу. Гэта глыбокая падстава лічыць беларусаў культурнай нацыяй у Эўропе. Вылучная каштоўнасьць гэтага выданьня яшчэ павялічваецца й тым, што кніга мае шмат рэдкіх ілюстрацыяў, якіх ужо не знайсьці цяпер і на Беларусі пасьля ваенных забурэньняў. Нездарма нават савецкі агляднік, атакуючы працу за нацыяналістычны напрамак, прызнаў яе вартасьць з гледзішча фактычнага матар'ялу (А. Бруханский „Изучение или фальсификация", РУССКАЯ ЛИТЕРАТУРА №1, 1959 г.). Праф. Пётра Яршоў на балонках „Русской Мысли", „Нового Русского Слова" і „Амэрыкан Слэвік энд Іст Юропіен Рыўю" за красавік 1956 г. прывітаў гэтую кнігу, як вялікі ўклад у справу вывучэньня тэатра й драмы. Ён асоба адзначыў крытычны дар прасякненьня ў душу тэатральнага мастацтва, тонкі аналіз усіх зьменаў, якім быў падпарадкаваны савецкі тэатр ува ўмовах партыйнай палітыкі. Праф. Яршоў ацаніў шырокую канцэпцыю аўтара, культурнае й эстэтычнае значаньне працы. „Каштоўная кніга *Беларускі тэатр і драма* расказвае аб тым, што так мала вядома на Захадзе й аб чым з такой горкай праўдзівасьцю немагчыма расказаць у СССР... Добра-сумленны вучоны, аўтар меў на ўвазе адмысловую тэму, але кніга ягоная, жыва напісаная, даступна й вельмі цікавая для любага чытача, які сур'ёзна цікавіцца гісторыяй тэатра. Больш таго, – па паўнаце вестак і па шырыні ахопу агромністага матар'ялу, яна –

(працяг на 7-й бачынцы)

(працяг з 6-й бачынкі)

павучальны мікракосм, лёкальнае адлюстраваньне таго трагічнага шляху, па якому вымушана пакуль ісьці мастацтва падсавецкіх народаў," – пісаў П. Яршоў. А праф. Н. Вакар прывітаў гэтую працу, як першую ў замежнай літаратуры, грунтоўную, што ставіць ацэнкі й заключэньні на цьвярдую глебу, працу аб беларускай культуры з часоў Насовіча, Шэйна, Раманава й Карскага. У гэткім духу выказваліся часапісы „Рашан Рыўю", „Белорашан Рыўю", „Українська Літаратурна Газета" ў Мюнхене, амэрыканскі журнал „Букс Эброд" і іншыя выданьні.

У 1963 г. у сэрыі Бібліятэкі БЕЛАРУСКАЕ ДУМКІ ў Нью Ёрку вышла праца Ўладзімера Глыбіннага „СМАЛЕНШЧЫНА – АДВЕЧНАЯ ЗЯМЛЯ БЕЛАРУСКАГА НАРОДУ, Гістарычны нарыс". У ім на падставе гістарычных дакумантаў, падзеяў гісторыі, натуральных межаў, моўных і этнаграфічных асаблівасьцяў пераканаўча даводзіцца, што смаленцы – неадрыўная частка беларускага народу й Смаленшчына павінна належаць Беларусі, як яе ўсходня-паўночная частка. Праца гэтая выклікала злосные нападкі на аўтара ў савецкай прэсе й на яе ссылаюцца ў выданьнях Акадэміі Навук БССР. Цікава, што з крытычнымі заўвагамі выступіў д-р Янка Станкевіч у сваім лістку *„Незалежнік", №3.* Атрымалася цікавая дыскусыя, калі У. Глыбінны ў адказ *„Незалежніку"* ў сваім артыкуле „Ці-ж было Вялікае Княства Літоўскае незалежнай беларускай дзяржавай у 17 і 18 стагодзьдзях?" (*„Беларускі Голас" №182 і 183,* 1970 г.), на падставе багацейшых матар'ялаў і гістарычных фактаў давёў, што пасьля Люблінскай і Берасьцейскай вуніі на Беларусі пачынаецца наступ польскага каляніялізму, які прывёў да страты беларускай незалежнасьці ў 17–18 стагодзьдзях праз пераняцьце функцыяў беларускага парлямэнтарызму „спольным" польскалітоўскім сэймам. І калі палякам, аднак, не ўдалося цалкам апалячыць карэннае беларускае насельніцтва, дык тут сказаўся моцны нацыянальны дух апошняга, якое трымалася сваёй мовы спакон вякоў і не далося зьіначыць сябе на чужацкі лад. Дзякуючы гэтаму наш край і захаваўся, як самабытная нацыянальная адзінка сярод народаў сьвету. „Пара ўжо беларускім гісторыкам пакінуць займацца перасказам дынастычнае хронікі, а сур'ёзна распачаць вывучэньне карэнных падзеяў нашае гісторы і пераглядзець ды перааацаніць нашу мінуўшчыну з гледзішча беларускага народу, як асноўнага дзейніка гістарычных рухаў, каб зрабіць належныя высновы, што вучылі-б нас, што адно на собскія сілы мы можам пакладацца, каб дамагчыся незалежнасьці і росквіту нашага забранага краю", – робіць выснаў У. Глыбінны ў тым артыкуле.

Шмат працаў У. Глыбіннага зьмешчана ў „ЗАПІСАХ", *„Новом журнале"*, „ВЕСТНІКУ" Інстытуту вывучэньня СССР, *„Беларускім Зборніку", „Современнике", „Конадняx"*, „ЗАПЙСКАХ" Русской Академической групы в США, „ОСТ-ЭЎРОПА" і іншых выданьнях. У 1959 г. Мюнхенскі Інстытут вывучэньня ССР выдаў кнігу Ў. Глыбіннага „ДОЛЯ БЕЛАРУСКАЕ КУЛЬТУРЫ ПАД САВЕТАМІ" а ў нямецкай мове тая-ж праца была выдадзеная пад назовам: „VIERZIG JAHRE WRISSRUTHENISCHER KULTUR UNTER DEN SOWJETS", München, 1959.

Навуковая праца „ДОСТОЕВСКОВЕДЕНИЕ В СССР" здабыла найвышэйшую ацэну й вышла на першае месца сярод працаў Мюнхенскага Інстытуту вывучэньня СССР. Паводле „Праэкта ацэны" йнстытуцкіх працаў амэрыканскімі вучонымі, працай *„Достоевсковедение в СССР"* карыстаюцца студэнты й прафэсары Гарвардзкага, Бастонскага, Канзаскага, Каліфарнійскага й іншых Унівэрсытэтаў ЗША, у Гамбургскім і іншых нямецкіх унівэрсытэтах, у Вітон Каледжы й шмат іншых навучальных установах. Калі ўлічыць, што аўтары „Праэкта Ацэны" вельмі крытычна паставіліся да іншых працаў Мюнхенскага Інстэтуту, дык тады перамога У. Глыбіннага робіцца асабліва значнай і відавочна сьведчыць аб здатнасьці беларускае навукі ўзьняцца на сусьветны ўзровень і даць нешта сваё сьвету. Тут яшчэ цікава адзначыць, што У. Глыбінны ўпяршыню ў сьвеце ўвёў ува ўжываньне слова „достоевсковедение", якое да яго ніхто нідзе ня ўжываў, а пасьля зьяўленьня працы *„Достоевсковедение в СССР"* шырака пайшло ў сьвет і цяпер ужываецца ў сусьветнай дастаеўскаведзе. Як Дастаеўскі ганарыўся, што ён увёў і зрабіў шырока ўжываным слова „стушевался", „стушеваться" ў сэнсе незаўважна зьнікнуць, гэтак і Ў. Глыбінны мае права ганарыцца, што ён увёў у навуку новае слова „достоевсковедение", у сэнсе „веда аб Дастаеўскім", „літаратурная навука аб Дастаеўскім".

Сусьветны водгук здабыла кніга Ў. Глыбіннага *„Достоевский в русской литературной критике, 1846–1956"*, выдадзеная Выдавецтвам Калюмбійскага Ўнівэрсытэту ў Нью Ёрку ў 1957 г. Яна была адразу ўзятая на паліцы ўсіх галоўных каледжаў і ўнівэрсытэтаў Амэрыкі, Канады, Аўстраліі й Эўропы. Аб ёй пісалі газэты й часапісы ў Парыжы, Лёндане, Нью Ёрку, Вашынгтоне, Бастоне, Сан Францыска, Амстардаме й Токіё. Не абмінулі згадкаў пра яе нават у Маскве, у *„Литературной Энциклопедии"* ў артыкуле праф. М. Бахтіна. Буйнейшыя славістыя сьвету віталі яе як цудоўна напісаную й важную для навуковага літаратуразнаўства кнігу, выказваліся аб ёй як сьведчаньні таго, што „літаратурная крытыка можа быць высокім мастацтвам". Праф. Эрнэст Сіманс з Калюмбійскага Ўнівэрсытэту пісаў пра яе, як кнігу „ўсеагульнае цікавасьці й высокай навуковай вартасьці". Часапіс „Пэрсаналіст" ад 30 студзеня 1959 г. вітаў яе ад імя амэрыканскіх вучоных як „апошняе слова ў галіне вывучэньня „Дастаеўскага", аднаго з вялікшых мастакоў слова. Колькі радыёстанцыяў прысьвяцілі кнізе Ў. Глыбіннага адмысловыя перадачы ў ангельскай нямецкай, францускай і йншых мовах. Калі ўлетку 1958 г. кніга У. Глыбіннага была перавыдадзеная і ў Лёндане ў выдавецтве Аксфордскага Ўнівэрсытэту, літаратурны дадатак да газэты „ТАЙМС" ад 29 жніўня 1958 г. прысьвяціў ёй першыя дзьве балонкі, вітаў аўтара й выдавецтва з „запраўды чароўнай і павучальнай кнігай". Ён адзначыў асабліва глыбокае пранікненьне ў сутнасьць творчасьці сусьветна вызнанага пісьменьніка й сьмеласьці аналізу.

У пачатку 1961 г. вышла ў сьвет праца Ў. Глыбіннага на францускай мове: LES RÉCENTS DÉVELOPMENTS DES ÉTUDES SUR DOSTOIEVSKY EN UNION SOVIÉTIQUE (1955–1960). Problemes Sovietiques, Institut d'études sur l'U.R.S.S. Décembre 1960, 132 pp. Францускія вучоныя віталі гэтую працу, як вялікі ўклад у навуковае літаратуразнаўства. Парыжская газэта „COMBAT" зьмясьціла вялікі агляд гэтае працы пяра Гэнры Казалса, а колькі радыёвых станцыяў перадалі пераказ кнігі. Часапіс „СЛЭВІК РЫЎЮ" за верасень 1962 г. назваў працу „стымулюючай". Праф. Е. Сімас пісаў аб ёй, як „важным укладзе ў навуку."

З 1959 г. на працягу 17 гадоў У. Глыбінны працаваў прафэсарам найноўшых моваў і літаратуры пры Школе Гуманістычных і Сацыяльных навукаў Рэнсэлірскага Палітэхнічнага Інстытуту ў горадзе Трой, Нью Ёрк, дзе стаяў на чале Расейскай праграмы. Акрамя таго, з 1959 і па 1963 г. ўлучна працаваў прафэсарам літаратуры ў летняй аспіратуры пры Міддэльбуры Калэдж, дзе чытаў курсы па Гісторыі Расейскага Мастацтва, Льву Талстому, Дастаеўскаму, М. Горкаму, гісторыі расейскага апавяданьня й іншыя курсы. У 1967 г. чытаў лекцыі ў Віндам Калэджы, а ў 1969 г. – у асьпірантуры Іллінойскага Ўнівэрсытэту. Пасьля паездкі ў Сьвятую Зямлю ў 1966 г. выступаў у шэрагу калэджаў з лекцыямі й дэманстрацыяй фільму аб Сьвятым Горадзе. У 1976 г. Рэнсалірскі Палітэхнічны Інстытут надаў У. Глыбіннаму годнасьць *заслужанага прафэсара.*

Вызнаньне У. Глыбіннага ў сусьветным маштабе замацавана такімі амэрыканскімі й замежнымі энцыкляпэдычнымі выданьнямі, што зьмясьцілі жыцьцяпіс навукоўца: DICTIONARY OF AMERICAN SCHOLARS, WHO'S WHO IN AMERICAN EDUCATION, WHO'S WHO IN THE EAST (1969), COMMUNITY LEADER OF AMERICA, DICTIONARY OF INTERNATIONAL BIOGRAPHY, MEN OF ACHIEVEMENT, INTERNATIONAL SCHOLARS DIRECTORY, THE INTERNATIONAL AUTHORS AND WRITERS WHO'S WHO, CONTEMPORARY AUTHORS, INTERNATIONAL WHO'S WHO IN COMMUNITY SERVICE, COMMUNITY LEADERS AND NOTEWORTHY AMERICANS, NOTABLE AMERICANS OF THE BICENTENNIAL ERA і іншыя выданьні.

У. Глыбінны быў узнагароджаны сем разоў ганаровымі ўзнагародамі й колькі разоў ганаровымі дактаратамі за выдатныя асягненьні ў галіне літаратуры й навукі.

У 1969 г. ангельская кніга У. Глыбіннага пра

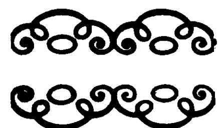

Дастаеўскага ў літаратурнай крытыцы была перавыдадзеная выдавецтвам ОНТАГОН у Нью Ёрку й такім чынам зноў сталася даступнай шырэйшым колам амэрыканскіх і замежных фахоўцаў.

За апошнія гады Ў. Глыбінны збагаціў сусьветную дастаеўскаведу двума вялікімі энцыклапэдычнымі працамі. У 1975 г. вышла ў сьвет ягоная кніга: DOSTOEVSKI'S IMAGE IN RUSSIA TODAY, Nordland Publishing Company, Belmont, Mass., 508 pp. А ў 1977 г. вышла ў сьвет фундамэнтальная кніга, што ўзяла 20 гадоў працы: DOSTORVSKY IN RUSSIAN AND WORLD THEATRE with 130 illustrations and photographs from major Dostoevsky proructions, the Christopher Publishing House, North Quincy, Mass., 435 pp. Гэтыя кнігі як і папярэднія, выклікалі новае сусьветнае рэха ў друку й нават трапілі на кніжную выстаўку Сусьветнага Славянскага Кангрэсу ў Загрэбе, Югаславія, у лістападзе 1977 г., а адтуль на сталую выстаўку выдатных прац з галіны славянаведы. Усе вучоныя віталі зьяўленьне гэтых працаў, як новую магчымасьць далейшых паглыбленьня ведаў аб Дастаеўскім і расчыненьня новых аспэктаў мастацтва вялікага майстра мастацкага слова.

На працягу многіх гадоў У. Глыбінны быў віца-старшыня Нью Ёрскага й Нью Джэрскага аддзелу Амэрыканскай Асацыяцыі Настаўнікаў Славянскіх і Ўсходня-Эўрапэйскіх Моваў, віцастаршынёй Паўночна-Амэрыканскай Асацыяцыі Дастаеўскаведаў і Амэрыканскім Прадстаўніком у Інтэрнацыянальнай Асацыяцыі Дастаеўскаведаў. Ён быў ініцыятарам стварэньня Інтэрнацыянальнае Асацыяцыі Дастаеўскаведаў і чытаў даклады на ўсіх чатырох дасюлешніх Сымпозыюмах апошняй. З 1959 г. і да сяньня У. Глыбінны зьяўляецца Прэзыдэнтам Беларуска-Амэрыканскага Літаратурна-Навуковага Цэнтру ў горадзе Трой, які выдаў зборнік апавяданьняў і аповесьцяў „НА БЕРАГОХ ПАД СОНЦАМ".

Некалі наш Максім Багдановіч глыбокадумна выказаў, што адно ўносячы сваю долю ў скарбніцу сусьветнай культуры, творачы агульна-чалавечыя каштоўнасьці, можна дамагчыся сусьветнага вызнаньня й беларускай культуры. Плённая творчая праца Ўладзімера Глыбіннага, вызнаная ўсім сьветам, ладне прычыняецца пачэснай мэце знайсьці й замацаваць месца беларусам на мапе нацыянальных культураў, што служаць усяму чалавецтву. Дай-жа, Божа, спору ў ягонай плённай працы й доўгіх, доўгіх гадоў жыцьця чалавеку велічнага творчага чыну.

Decolonization of the USSR

(continued from page 1)

TO ALL MEMBERS OF THE UNITED NATIONS 35th GENERAL ASSEMBLY

Your Excellency:

We, the undersigned representatives of six non-Russian nations which have been coerced into the Union of Soviet Socialist Republics under the misguided misnomer "Union Republics," appeal to you in earnest and serious fashion to help the persecuted millions of our bretheren under Soviet Russian totalitarian and colonial rule in their struggle for their God-given right to freedom and national independence through peaceful, non-violent process of the decolonization of the Soviet Union.

Contrary to the official Soviet "doctrine" to the effect that the Soviet Union is a "free and voluntary federation" of various nations and peoples, it is, by all legal and political standards, a totalitarian empire, ruled despotically by an elite Communist government dominated by Russian nationality.

In the new Soviet Constitution, adopted by the Supreme Soviet of the USSR on October 7, 1977, Art.70 defines the USSR as "an integral, federal, multinational state formed on the principle of socialist federalism as a result of the free self-determination of nations and the voluntary association of equal Soviet Socialist Republics." All this is simple, verbal camouflage that is wholly lacking in validity as compared with the dreary Soviet political reality.

Art.72, of the same Soviet Constitution, even audaciously proclaims that "Each Union Republic shall retain the right freely to seceede from the USSR." The world still remembers what happened to Hungary in 1956 and to Czechoslovakia in 1968, and more recently to Afghanistan (in the fall of 1979). We may soon witness the spectacle of hapless Afghanistan joining the USSR "voluntarily" as the 16th "Union Republic" of the USSR.

Although the Soviet Union makes much ado about its "championing" of the colonial peoples of Africa and Asia, it would never concede that it oppresses and dominates over 100 million persons of non-Russian nationality, not counting the people of the satellite countries of Eastern-Central Europe and the newly acquired subservient "clients" in Africa.

It is a tragic paradox that the Soviet Union should enjoy a sort of sacred immunity from the wave of decolonization and emancipation of once conquered colonial peoples.

Traditional Russian colonialism and imperialism did not disappear with the advent of the Bolsheviks in Russia in 1917. That revolution changed only the form, not the substance, of the Russian colonialism.

A great American statesman, former Secretary of State Dean Acheson, appearing before a Congressional Committee on June 28, 1951 in Washington, delivered a classic definition of the Russian empire:

"...Historically, the Russian state has had three great drives — to the west into Europe, to the south into the Middle East, and to the east into Asia. Historically, also, the Russian state has displayed considerable caution in carrying out these drives... The Politburo has acted in the same way. It has carried on and built on the imperial tradition. What it has added consists mainly of new weapons and new tactics... The ruling power in Moscow has long been an imperial power and now rules a greatly extended empire. This is the challenge our foreign policy is required to meet. It is clear that this process of encroachment and consolidation by which Russia has grown in the last five hundred years from the Duchy of Moscow to a vast empire has got to be stopped."

Freedom, national independence and human rights are the highest values and objectives of every civilized nation and people in the world. Although these have been enunciated in the U.N. Charter, Covenants, Declarations and Resolutions and applied by the United Nations since 1946 to many colonial nations and peoples in Africa, South Asia and Central America, they have never been applied directly by the United Nations to Eastern Europe, North and Central Asia, especially to the 34 distinct nations and peoples under the totalitarian domination of the Soviet Union.

For sheer mockery, we need only regard the role of the Soviet Union in the decolonization program of the United Nations. Moscow has been a staunch advocate and, in fact, an ardent exponent of the dismemberment of the Western colonial empires (British, French, Dutch, Belgian, and Portugese). It is equally vocal in denying that it itself is the last colonial empire in the world.

Hence this task — the peaceful decolonization of the Soviet Russian empire — falls squarely on the shoulders of the nations of the Third World, because it is they who are the principal beneficiaries of the U.N. decolonization program.

Conference of Free Byelorussians
Dr. B. Ragula, President

The Estonian World Council
Harald Raudsepp, President

World Federation of Free Latvians
Dr. I. Spilners, President

Lithuanian(Zhamoyc) World Community
V. Kamantas, President

Turkestan National Organization
Seyit Sultan Mansur, President

World Congress of Free Ukrainians
Mykola Plawiuk, President

The Byelorussian Times
ЧАС
Двухмоўны беларускі часопіс у З.Ш.А.
USPS 345-170
9-06 Parsons Blvd.
Flushing, N.Y. 11357
U.S.A.
A Byelorussian Newspaper
Published bimonthly in January, March, May, July, September and November.
Dr. Roger Horoshko, Publisher
Annual Subscription
$6 in U.S. currency
$9 Canadian, £6 English
Postmaster:
Send address changes to the BYELORUSSIAN TIMES
Box 141, Whitestone, N.Y. 11357
Second Class Postage Paid at Flushing, N.Y. 11355
„ЧАС"
Двумоўная
беларуская газэта
Выходзіць 6 разоў на год у студзені, сакавіку, травені, ліпені, верасьні й лістападзе.
Др. Р. Гарошка, Выдавец
Гадавая Падпіска
6 амэрыканскіх даляраў
9 канадыйскіх даляраў
6 ангельскіх фунтаў

АД РЭДАКЦЫІ

(1) Некаторыя нашыя падпісчыкі думаюць, што яны могуць аплаціць падпіску калі йм хочацца йгнаруючы просьбы аб аплаце падпіскі. Рэдакцыя паведамляе, што згодна законаў якія рэгулююць выхад газэты *Беларускі Час* мы ня можам высылаць газэты дарэмна. Дзелягэтага, пасьля пэўнага часу, неаплачаныя падпіскі будуць стрыманыя.

(2) Аплату за падпіску з замежных краінаў просім прысылаць банкавым або паштовым чэкам у амэрыканскіх далярах і ў ніякім выпадку асабістым чэкам. У Ню Ёрку асабістыя замежныя чэкі трацяць ад 20% да 65% сваёй вартасьці пры замене на даляры.

У НАСТУПНЫМ НУМАРЫ

Дзеля вялікай колькасьці матэрыялу прысланага да рэдакцыі нашымі карэспадэнтамі мы былі змушаныя адлажыць наступныя артыкулы да наступнага нумару:

(1) „Тыдзень паняволеных народаў у Дытройт, Мічыган".

(2) „Парафіяльнае сьвята ў прыходзе Сьв. Кірылы Тураўскага ў Брукліне".

(3) „More on the Captive Nations Week observance in New York".

ПАПРАЎКІ

У артыкуле „Да паходжаньня Літвы", *ЧАС* № 25–26, закраліся друкарскія памылкі: (1) На б.8, калонка 3, радок 22 зьверху — „клецкае Volcae", трэба — „кельцкае Volcae". (2) На б.9, калонка 1, 12-ы радок зьверху — „Пралямэй", трэба — „Пталямэй". (3) Там-жа, 13-ты радок зьверху — „памяшаў", трэба — „памяшчаў". (4) На б.9, калонка 2, радок 35 зьнізу — прапушчаны словы „вось-жа я знайшоў". (5) На б.9, калонка 3, радок 3 зьверху — „У сучаснай славянскай мове", трэба — „У сучаснай славенскай мове".

„Беларускі ЧАС"
Газэта Беларусаў у Англамоўным Сьвеце

У 1975 годзе пачала выходзіць новая двумоўная газэта *Беларускі ЧАС* узяўшы на сябе абавязак запоўніць адсутнасьць беларускай палітычнай прэсы асабліва ў ангельскай мове. Паступова, газэта *Беларускі ЧАС* пачала абслугоўваць ня толькі беларускія асяродкі ў ЗША і Канадзе але й Беларусаў у іншых частках англамоўнага сьвету, галоўна ў Аўстраліі й Вялікабрытаніі.

Газэта *Беларускі ЧАС* засталася да сяньня адзінай беларускай нацыянальна-палітычнай газэтай у англамоўным сьвеце якая ня баячыся піша праўду аб беларускай слаўнай мінуўшчыне, бязсорамна змагаецца з расейскім імпэрыялізмам і расейскім каленіялізмам і вядзе барацьбу за аднаўленьне ўлады Беларускай Народнай Рэспублікі на бацькаўшчыне. Унікальная роля *Беларускага ЧАСУ* на столькі важная, што кожны чалавек, Беларус або не-Беларус, зацікаўлены справамі Беларусі й суседніх народаў павінен яе чытаць і выпісваць.

Сяньня вакол газэты *Беларускі ЧАС*, апрача йншых, гуртуюцца лепшыя спэцыялісты з галінаў гісторыі, палітыкі, сацыялёгіі, філялёгіі, архіялёгіі й іншых галінаў патрэбных надаць газэце аўтарытэтны нацыянальна-палітычны характар.

Калі Вы яшчэ ня выпісываеце газэты *Беларускі ЧАС*, каліласка выпаўніце форму паданую ніжэй і прышлеце да рэдакцыі разам з чэкам на 6 амэрыканскіх даляраў за падпіску на адзін год.

New Subscribers or Renewals

[ ] Send me one year (6 issues) of the "Byelorussian Times" for $6

[ ] Two years for $12 U.S.

Name ....

Address ....

....

Mail to: THE BYELORUSSIAN TIMES, P.O. Box 141, Whitestone, N.Y. 11357
Send currency in U.S. funds only.
For air mail overseas add $6 a year.